

rekordjait inkább katalogizálásra használták, nem a könyvtárközi kölcsönzésre, október végétől pedig mindenki megadhatta a „kedvenc” partnerek sorrendjét, ami különösen hasznos egy olyan adatbázisnál, ahol a rekordok nincsenek egységesítve. Mégis csupán két könyvtár választotta ki „kedvenceit”. A leginkább figyelemreméltó pozitív változás a tengerentúli kölcsönzések terén mutatkozott, de a kísérlet eredményeként feszesebbé vált a túlon túl laza könyvtárközi kölcsönzési struktúra.

A manchesteri találkozón kicserélhették tapasztalataikat a résztvevők, és megtekinthették az ILL Manager szoftver demóját. Az ISO könyvtárközi kölcsönzési protokollján alapuló, osztott dokumentumszállítási rendszer együttműködik más könyvtárközi kölcsönzési rendszerekkel (RLIN, OCLC, National Library of Canada, Canada Institute for Scientific and Technical Information, BLDSC). Befejeződött annak a tesztje is, hogyan kapcsolódhat az ILL Manager a National Library of Medicine révén a Docline-hoz. 2001 novemberében az amerikai Rutgers Egyetem küldte először kéréseit az ARTISO gateway-hez az ILL Manager segítségével. Mára hat ország több mint három tucat intézménye használja.

A záró felméréssel egyidejűleg megkérdeztek öt olyan CURL-tagot, amely nem vett részt a kísérletben. Négyük azt felelte, hogy egyelőre nem szándékozik bekapcsolódni, de megfontolja az ILL Manager használatát. Ötödikük, az Oxfordi Radcliffe Tudományos Könyvtár vállalta a csatlakozást, de ki akarta próbálni előtte a szoftvert. A Manchester Information and Associated Service (MIMAS) most lett az Egyesült Királyságban, Írországból és Skandináviában az ILL Manager és az Ariel disztribútora, hozzájárulva ezzel mindkét termék szélesebb körű használatához.

A jövő útjai

Bár a kísérlet befejeződött, a részt vevő könyvtárak napi kapcsolatban állva, a SHARES tagjaként folytatják a könyvtárközi kölcsönzést. Két fontos kérdés merült fel:

1. Milyen mértékben volna ideális egy megosztott rendszer a könyvtárközi kölcsönzés jövőbeli modelljének kidolgozásához?
2. Egy még erőteljesebben CURL alapú könyvtárközi kölcsönzési hálózat jelenti-e a járható utat?

Feltűnő különbség mutatkozott az elegendő létszámú könyvtárak és azok közt, ahol ez nem volt meg. A BLDSC megváltoztatott árpolitikája óta a levelezőlisták állandó témája, hogy egyes könyvtárak úgy érzik, elárasztják kérésekkel, míg mások a mellőzöttség miatt szinte „beporosodnak”. Mi lesz, ha csak néhány könyvtár tudja elviselni forrásainak ilyen nagyfokú igénybevételét? Ha a szolgáltatás színvonala csak egy olyan kereten belül tartható fenn, mint a SHARES? Kívánatos volna egy még jobban megosztott könyvtárközi kölcsönzési forma felé elmozdulni. A CURL testülete javaslatot tett egy szaktanácsadó megbízására, hogy megvizsgálja ezt a kérdést. A megosztott nemzeti gyűjtemény bizonyára megosztott könyvtárközi kölcsönzéshez vezet. Ezen az úton halad az Egyesült Királyság, de még messze a vége, s ehhez új modellekre is szükség van.

/PROWSE, Stephen – MASSIE, Dennis: From traditional inter-library loan to a new interlending model – the role of the CURL monograph interlending pilot. = *Interlending & Document Supply*, 30. köt. 3. sz. 2002. p. 130–135./

(Klein László)

Gondolkodj helyi, dolgozz világméretekben: nemzetközi dokumentumszolgáltatás a CISTI-ben

A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésről és dokumentumszolgáltatásról nincs megbízható statisztika. Köztudomású, hogy a globálizációval lépést tartva nő a nemzetközi szintű forrásmegosztás. Az internet használata a földrajzi távolságtól függetlenül közelebb hozta egymáshoz a kölcsönkérőket és a kölcsönadókat. Ezt a jelenséget a Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézet (*Canada Institute for Scientific and Technical Information = CISTI*) is érzékelte. Az egy-

milliomodik könyvtárközi kérést történetesen Svédországból kapta. Ugyanakkor egyes könyvtárosok ismeretlen számítógépes rendszerekre, idegen valutákra, szállítási nehézségekre hivatkozva idegenkednek attól, hogy kéréseiket külföldre továbbítsák. A CISTI vállalta, hogy szembenéz a kihívásokkal, és elkötelezi magát a nemzetközi dokumentumszolgáltatásban való aktív részvétel mellett.

A CISTI 1929-ben a Kanadai Országos Kutatási Tanács részlegeként alakult, és szeretett volna az ország nemzeti könyvtára lenni. Gyűjteményében – hagyományos és elektronikus formában egyaránt – jelentős helyet foglalnak el a tudományos, műszaki és orvostudományi dokumentumok. Az utóbbi években az intézet Észak-Amerika legnagyobb dokumentumszolgáltatójává vált: folyóirat-cikkeket, konferenciaanyagokat, könyveket és műszaki jelentéseket küld elfogadható áron és a felhasználó által kért módon (Ariel, fax, futár stb.).

A CISTI saját szerepét úgy értékeli, hogy egy, az IFLA és a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Tanács (International Council for Scientific and Technical Information = ICSTI) által támogatott csapat tagja. Feladata, hogy segítse a tudományos és műszaki információ elérhetőségét az üzleti élet, az egyetemi körök, az állami irányítás és nagyközönség számára. Az IFLA egyik fő célja a dokumentumszolgáltatás és a könyvtárközi kölcsönzés kiterjesztése országos és nemzetközi szinten. A CISTI támogatja ezeket a célkitűzéseket:

- elsőként csatlakozott az OCLC globális forrásmegosztási programjához;
- részt vesz a Kanadai Nemzeti Könyvtár által szervezett nemzeti forrásmegosztási tevékenységben;
- együttműködési szerződést kötött a brit, francia, japán, kínai, tajvani és koreai nemzetközi dokumentumszolgáltatókkal.

A könyvtárosoknak tudniuk kell, mit nyernek, ha belépnek a nemzetközi forrásmegosztásba. Egyesek a növekvő folyóirat-előfizetési díjakat tudják ezzel kompenzálni, míg mások csupán nyitottságukat növelik azáltal, hogy más országokból is teljesítik olvasóik kéréseit, egyúttal vizontszolgáltatást nyújtanak a külföldi könyvtáraknak. Az IFLA irányelvei szerint a nemzeti könyvtáraknak alapvető feladatuk az országukban megjelent irodalom eljuttatása a külföldi kérő könyvtáraknak.

A CISTI korábbi tevékenysége a nemzetközi forrásmegosztásban

A CISTI már az 1970-es években bekapcsolódott a nemzetközi forrásmegosztásba. Abban az időben a kérések főleg telexen, faxon vagy postán érkeztek. 1994-ig a CISTI folyóirat-állományáról egy belső katalógus tájékoztatott, amely a kanadai könyvtárakban található tudományos folyóiratok közös katalógusának részeként könyvformában és

mikrofilmlapon, valamint a Kanadai Nemzeti Könyvtár online közös katalógusában volt elérhető. Ezenkívül a CISTI-ben jelentős fordításállomány volt, és a Tudományos Fordítások Kanadai Indexe nevű programot kezelte. Ez utóbbi az 1990-es évek közepéig működött, amikor az állam a hidegháború enyhülésére hivatkozva csökkentette a támogatást.

Az elmondottak mellett is a CISTI szerepét a nemzetközi forrásmegosztásban az 1990-es évek közepéig passzívnak értékelik: mindössze havonta néhány kérést kapott külföldről. Ennek egyik oka valószínűleg, hogy a küldeményeket postán továbbították, ami nagyon időigényesnek bizonyult. A faxon küldött másolatok pedig minőségileg gyengék voltak.

A fordulat 1997-ben következett be. Ekkor a könyvtár katalógusa felkerült az intézet weblapjára. A kutatók kezdték felfedezni a CISTI állományát, különösen akkor, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a katalógusban ingyen lehet keresni. A rendszer alkalmas volt a találatok megrendelésére is. Gyorsan ismertté vált, hogy a CISTI hajlandó a távolságtól függetlenül bárkinek szolgáltatni.

Fejlesztések

2000-ben a CISTI kilépett a nemzetközi porondra, és különböző rendezvényeken kezdte ismertetni szolgáltatásait. Azokkal az intézményekkel kereste a kapcsolatot, amelyek hasonló tevékenységet folytatnak, ebben főhatósága, a Kanadai Országos Kutatási Tanács (National Research Council of Canada) is segítette. Ennek köszönhetően nemcsak piaci szerepe nőtt, hanem megrendelőinek, akik a CISTI katalógusában eredménytelenül keresnek, a *Link* nevű szolgáltatáson keresztül közvetítőként is segítségére tud lenni.

A feldolgozási technológia belső fejlesztésének következtében, beleértve az IntelliDoc dokumentumküldő rendszer, a fax és az Ariel használatát, a kéréseket 24 órán belül teljesíteni tudják. Másrészt létrehozták a *Global Service* nevű szolgáltatást, amely a külföldi rendelést végzi. Ennek része a megrendelés bibliográfiai leírásának ellenőrzése, hogy a kért dokumentumot könnyebb legyen megtalálni. A *Link* és a *Global* szolgáltatás mind a másolatokra, mind a könyvek kölcsönzésére kiterjed. A CISTI megbízhatónak bizonyult mind saját olvasói, mind külföldi partnerei számára.

Tapasztalatok Kölcsönzés külföldre

1997–2001 között a CISTI több mint 1600 könyvet küldött a „tengerentúlra”. Az elveszett csomagok száma nem haladta meg ugyanezen időszak bel-földi küldeményeit. Sikerült megállapodni egy szállítóval, amely előnyös áron juttatja el a címzeteknek a könyveket és másolatokat tartalmazó csomagokat. A kölcsönkérő nem köteles ugyanezt a szállítót igénybe venni, de a biztonságos visszaküldésről mindenképpen gondoskodnia kell (pl. ajánlottan küldi). A másolatok eljuttatása faxon és Ariellel kevesebb gondot okoz, ebben az esetben a készülékeknek különböző időzónák miatti fogadókészségével kell számolni (pl. egyes helyeken éjszakára kikapcsolják a faxokat).

Nyelvi problémák

Lévén a CISTI kétnyelvű intézmény, az e téren szerzett tapasztalatok kevésbé általánosíthatók. Mivel az angol nyelv átvette a francia szerepét a könyvtárközi kölcsönzésben is, és az európai megkelet-ázsiai könyvtárak weblapján általában van angol nyelvű változat is, igazi probléma a személyes kommunikációban léphet fel. Ez sem tűnik azonban komolynak, mert a könyvtárakban általában nem csak a feldolgozók között vannak idegen nyelven beszélő munkatársak.

Nemzetközi levelező és rendelő rendszerek

Észak-Amerikában több univerzális bibliográfiai rendszer is létezik, mint az OCLC, az RLIN, és Kanadai Nemzeti Könyvtár *Amicus* rendszere. Hasonlóképpen működik a *British Library Document Supply Center (BLDSC)*, internetes hozzáférést és katalógus alapján történő rendelést kínálva a felhasználóknak. A világon egyre több helyen alkalmaznak szabványos megoldásokat, mint a Z39.50, az ISO ILL protokoll, a különböző webprotokollok. Tulajdonképpen ezek a rendszerek teszik lehetővé a nemzetközi forrásmegosztást, tekintet nélkül az országhatárookra és a nyelvi különbségekre.

Nemzetközi posta és vám

Ettől a kérdéstől tartanak leginkább a nemzetközi munkában járatlan könyvtárosok. A CISTI tapasztalata, hogy meg kell ismerni a kérő ország vám-előírásait, nem szabad kifelejteni a feladó (kölcsönző) könyvtár pontos címét, és lehetőleg gyors, megbízható szolgáltatót kell igénybe venni. Külföldről történő kérés esetén pedig a küldő könyvtár címkéjét kell használni a visszaküldésnél, és időben feladni a küldeményt.

Számlázás

Ez a kérdés azért különösen fontos, mert azok a könyvtárak, amelyek térítéses szolgáltatást nyújtanak, vagy késedelmi díjat szednek, sok kis tétellel dolgoznak. A kis összegű banki műveletek kezelési költsége sok esetben drága lehet. Ezért azt javasolják a könyvtáraknak, hogy vagy fogadják el a weben keresztüli hitelkártyával történő fizetést, vagy csatlakozzanak az OCLC IFM rendszeréhez. A CISTI 1997 óta, a BLDSC pedig 2001 óta vesz részt ebben az elszámolási formában. Az IFLA tervezi a hagyományos kuponok mellett az elektronikus kuponrendszer bevezetését. Végül megoldást jelenthet a letéti számla nyitása is.

Következtetések

A CISTI megtanulta, hogy a nemzetközi forrásmegosztásban elért sikerei fontosabbak, mint a problémák. A könyvtárosoknak nem kell félniük a nemzetközi kölcsönzéstől és dokumentumszolgáltatástól. A könyvtár politikáját ki kell terjeszteni a nemzetközi szolgáltatásokra is. A minőség akkor javul, ha megbízható, hatékonyan működő, a földrajzi távolságokra nem figyelő szállítót választanak.

IRELAND, Michael – KRYM, Naomi: Think locally, work globally: international document delivery and CISTI. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply, 12. köt. 4. sz. 2002. p. 27–39./

(Viszocsekné Péteri Éva)

EASY projekt az elektronikus cikkszolgáltatás könnyítésére

A könyvtárközi kölcsönzés az elektronikus környezetben igen nehéz feladat elé állította mind a könyvtárakat, mind a kiadókat. A kiadók az illegális másolatok terjedésétől és az elektronikus szöve-

gek többszöri felhasználásától, a könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzés által megtestesített „közjó” elvesztésétől tartanak. A Kiadók Szövetsége (Publishers Association = PA) és a Közös Informá-